

Constant van Crombrugghe (1789-1865)

Kanunnik en deken van het Kapittel van Sint-Baafs te Gent.

Lid van het Nationaal Congres. Stichter van vier kloostercongregaties.

Grondvester van het vrij onderwijs.

Gaston IMBO (†)

Kanunnik Constant van Crombrugghe is in Geraardsbergen vooral bekend als stichter van de congregatie der paters Jozefieten en van de congregatie van Maria en Jozef. Ook omwille van het feit dat hij de schenking deed van de kapel van de Oudenberg. Maar over zijn verdiensten op andere vlakken is men meestal onwetend. Ongetwijfeld was hij een voorbeeldig priester en een ingoed man die zich ook het lot van de armen aantrok. Maar hij was vooral een man die, in 1830, de basis heeft gelegd voor de bevoorrechte positie van het vrij katholiek onderwijs in dit land.

Jeugd

Constant van Crombrugghe werd te Geraardsbergen geboren op 14 oktober 1789, dit is het jaar van de Franse Revolutie en van de inneming van de Parijse Bastille. Hij was het tweede kind uit het huwelijk van brouwer en kanthandelaar Ghislain-François van Crombrugghe (°Gent 6 mei 1761, †Geraardsbergen 7 september 1842) en Cécile-Josèphe Spitaels (°Geraardsbergen 17 december 1757, †Geraardsbergen 20 augustus 1826); Cécile Spitaels was het negende kind uit het huwelijk van linnenhandelaar Jean-Baptiste Spitaels (1719-1779) met Jacqueline Reyms (1715-1762).⁽¹⁾

Ghislain-François van Crombrugghe was een oom van Bernard van Crombrugghe (†Gent 1783) en Anne-Marie Huleu (°Geraardsbergen 20 augustus 1727, †Ronse 5 januari 1800) die een zuster was van Jean-François-Ghislain Huleu (1746-1815), vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen⁽²⁾. Zijn jongere zuster Charlotte van Crombrugghe (°Geraardsbergen 31 oktober 1794, †Gent 10 januari 1865) huwde met handelaar Dominique

Constant van Crombrugghe.
(Litho van R. Verhoeft)

van Wijmelbeke (°Brugge 1 januari 1794, †Gent 26 januari 1864) die van 1822 tot 1837 directeur was van het college te Melle dat, terloops gezegd, is gegroeid rond de voormalige Augustijnenpriorij van O.L.V. Ten Hole, in 1789 aangekocht door Eugène de Pauw en in 1806 overgenomen door Joseph Deschamps. Zijn jongere broer François-Second van Crombrugghe (°Geraardsbergen 4 april 1793,

†Geraardsbergen 9 oktober 1831) speelde een actieve rol tijdens de revolutiedagen van 1830 en was gemeenteraadslid in 1830-1831⁽³⁾. Het schooljaar 1802-1803 brengt Constant van Crombrugghe door in het *Pensionnat Royal de Wilhous* in Aat; vervolgens gaat hij twee jaar naar Gent studeren in het Pensionaat Dewulf.

In oktober 1805 is hij ingeschreven in het college van Noyon-Amiens dat in 1806 werd overgebracht naar Montdidier (Somme-departement), bestuurd door de *Pères de la Foi*; deze gingen in 1814 over naar het jezuïetencollege van Saint-Acheul-lez-Amiens⁽⁴⁾. Het zal wel zijn groot- en peetoom J.F.G. Huleu geweest zijn die de ouders zal hebben aangeraden hun zoon naar Amiens-Montdidier te sturen. Dit college had een zeer goede faam en vormde, volgens de echte jezuïetentraditie (*ratio studiorum*), veel prominenten op politiek en religieus vlak, zowel Fransen als Belgen. In het schooljaar 1808-1809 zit Van Crombrugghe in de retorica⁽⁵⁾. Peetoom Huleu zal hem vermoedelijk ook wel voorbereid hebben op de priesterroeping, hierbij ook aangespoord door medeleerling Maurice de Bonald (°Millau 1787), de

(1) Over deze Spitaelsen, zie desgewenst J. DE RO, *Analyse van een belangrijke financiële en politieke familieclan : de Spitaels van Geraardsbergen. Machtvererving en -verlies*, licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, 1976/77.

(2) V. SCHOBENS en W. VAN HILLE, *Descendance de J.B. Spitaels*, Brugge, 1958, p. 139, 264, 272.

(3) V. SCHOBENS en W. VAN HILLE, *op. cit.*, p. 151.

(4) H. STRIJPENS, *Oost-Vlaanderen: Bouwheer van de 'Staat' België*, 1980, p. 91.

(5) *Retorica* = laatste jaar in de Grieks-Latijnse humaniora.

+ + Siquis Subsignavit P. Defrien
 vicepastor Gerardimontensis
 14 octobris 1789 natus est Constantinus
 et eod. die baptizatus Constantinus
 Guilhelmus filius Legitimus Gislebri
 van Crombrugge Gandensis Parochie
 B. Marie et Pauli Josephi Spitaels
 Gerardimontensis conjugum. Suscep-
 tores Guilhelmus Spitaels et Constan-
 tia Pielen Peggina huius Pegginae
 Gerardimontensis parentes Gerardimon-
 tibus habitant pater est abbas
 G. Spitaels
 Constantia huius P. Defrien
 vicepastor Gerardimontensis
 17. octobris 1789. natus est huius
 prima natus et eadem die
 baptizatus Franciscus filius
 Legitimus Petri de Broij et

Het doopsel van Constant van Crombrugge uit het doopregister van de Sint-Bartholomeusparochie, Geraardsbergen, 1789.

latere aartsbisschop en kardinaal van Lyon. In september 1809 treedt Van Crombrugge in het Groot Seminarie te Gent en kreeg er op 24 december 1810 de tonsuur, in 1811 de drie lagere wijdingen en de wijding tot subdiaken⁽⁶⁾. Zijn wijding tot diaken vond plaats op 21 december 1811 in Namen, terwijl hij op 19 december 1812 priester werd gewijd in Brussel,

om precies te zijn in de kapel van mgr. Van de Velde, oud-bisschop van Roermond.

Maar hoe komt het dat die wijdingen niet alleen in versneld tempo gebeurden maar ook op verschillende plaatsen? Een en ander is het gevolg van het conflict dat de relaties tussen de Kerk met Paus Pius VII en Frankrijk met Napoleon Bonaparte,

vertroebelde wat de goede gang van zaken verstoorde. De zaak zit zo: Napoleon had op 15 juli 1801 met de paus een concordaat gesloten, maar wou deze laatste nadien bijkomende regelingen, de zogeheten 77 *articles organiques*, doen slikken. Dit lokte een *non possumus*⁽⁷⁾ uit vanwege de paus omdat de Kerk daardoor volledig aan de Staat onderworpen zou worden. Uiteindelijk palmde Napoleon op 17 mei 1809 de pauselijke staten in en liet op 9 juli daaropvolgend de paus gevangen nemen. Napoleon had ook een "nationaal concilie" samengeroepen in Parijs om nieuwe bisschoppen te benoemen voor de onbezette zetels. De Gentse bisschop, mgr. De Broglie⁽⁸⁾ zetelde in deze commissie maar verklaarde ze onbevoegd. Daarop hief Napoleon het concilie op en zette de Gentse bisschop prompt gevangen... Na de val van het Keizerrijk keerde bisschop De Broglie in mei 1814 naar Gent terug.

Het is in die periode dat de mogendheden in Parijs⁽⁹⁾ respectievelijk Londen⁽¹⁰⁾ beslisten België te verenigen met Nederland onder Koning Willem I, prins van Oranje-Nassau.

Inmiddels, namelijk in november 1812 was Van Crombrugge aangesteld tot onderpastoor in Moeskroen en deed tevens vrijwillige dienst in het Franse militair lazaret gelegen in Akkergem. In maart 1814 werd hij onderpastoor in Heusden bij Gent.

Op 11 september van ditzelfde jaar stelt bisschop De Broglie Van Crombrugge aan als directeur van het college in Aalst, college dat door

⁽⁶⁾ De tonsuur is een symbolische handeling die plaats vindt een jaar voor de priesterwijding en waarbij de hoofdkruin wordt geschoren. In de preconciulaire priesteropleiding waren er drie zogeheten kleine wijdingen en drie grote wijdingen namelijk en achtereenvolgens subdiaken, diaken en ten slotte priester. Er is een groot onderscheid tussen de pre- en postconciulaire diakens. Voór Vaticanum II (1962-1965) waren er alleen diakens in voorbereiding tot en als laatste stap naar het priesterschap; zij waren reeds vanaf het subdiaconaat verplicht tot celibaat. Met Vaticanum II zijn er zogeheten permanente diakens bijgekomen; zij kunnen reeds gehuwd zijn. Het subdiaconaat werd door Vaticanum II afgeschaft.

⁽⁷⁾ *Non possumus*: Latijn voor "dat kunnen we niet aanvaarden, dat nemen we niet", of doodgewoon: "neen".

⁽⁸⁾ Maurice Jean Madelaine de Broglie (1766-1821), van een Franse adellijke familie die afkomstig was uit Piëmont (Italië), werd in 1807 bisschop van Gent. Hij verdedigde op het Concilie van Parijs (1811) de rechten van de paus tegen de plannen van Napoleon die zelf de bisschoppen wilde aanstellen en werd verbannen. De Broglie was een hevig tegenstander van koning Willem I. Hij overleed in Parijs in 1821.

⁽⁹⁾ Verdrag van 30 mei 1814.

⁽¹⁰⁾ De VIII artikelen van 20 juni 1814.

de regentieraad in de handen van de bisschop was gespeeld. Hij drukt op de school de jezuitische ⁽¹⁾ stempel van Montdidier-Saint Acheul : hij legt een hechte vriendschapsband tussen leraars en leerlingen waarbij meer mogelijkheden tot initiatief vanwege de leerlingen zelf centraal staan en waarbij de activiteit en houding van de leraren berusten op respect; hij gaat terug naar de christelijk-humanistische beginselen, stimuleert de leerlingen op allerlei manieren, gebruikt degelijke en aangepaste leerboeken. De culturele uitstraling van Aalst lag dan ook bij de leraars en de oud-studenten van het bisschoppelijk college ⁽²⁾. Nog is de grondwet van Willem I niet afgekondigd of mgr. De Broglie dreigt reeds met verzet ⁽³⁾. Op 18 augustus 1815 verwerpen de Belgische afgevaardigden echter die grondwet maar de koning verklaart hem toch aangenomen, na een platvloerse "Hollandse rekensom". De bisschoppen reageren onmiddellijk en met hun *Jugement doctrinal des évêques du Royaume des Pays-Bas sur le serment prescrit par la nouvelle constitution* verbieden ze de eed van trouw af te leggen aan een grondwet die alle erkende eredienssten op gelijke voet plaatste, van het onderwijs een staatszaak maakte en de erediensdienst politieel controleerde. Als men weet dat Van Crombrughe, specialist in onderwijszaken, een intimus en beschermeling is van mgr. De Broglie die hij regelmatig ontmoet op zijn buitengoed *Pausipone* in Mijlbeek bij Aalst evenals op het kasteel in Gijzegem ⁽⁴⁾, dan is het goed

mogelijk dat hij de auteur is van de brochure *Un petit mot raisonné en réponse à un petit mot de commande*, gericht tot een *éclaircur des idées libérales*. Bisschop De Broglie weigert voor de Staatsraad te verschijnen en wanneer zijn aanhouding wordt bevolen, vlucht hij naar Frankrijk. Hij wordt op 8 november 1817 door het assisenhof van Brabant bij verstek veroordeeld tot deportatie. De gevluchte monseigneur leidt zijn bisdom vanuit Frankrijk en hierbij is Van Crombrughe zijn verbindings- en vertrouwensman. Alvorens op 20 juli 1821 in Parijs te overlijden, schenkt mgr. De Broglie zijn zilveren borstkruis aan zijn vertrouwensman. Toen Henri-François Bracq in 1865 bisschop van Gent werd, gaf Van Crombrughe hem dit prestigieuze kruis cadeau en sindsdien wordt het door de bisschoppen van Gent gedragen.

Het is geweten dat er in het jaar 1816 een nijpend tekort aan graan was... Van Crombrughe ontwikkelde dan een enorme activiteit. Om de nood te lenigen stichtte hij zowel in Aalst als in Geraardsbergen zijn nieuwe kloostercongregaties en textielscholen en liet levensmiddelen en kleding ronddelen ⁽⁵⁾. Op 1 mei 1817 richt hij, onder de leiding van twee van zijn volgelingen, een weefschool op in de vroegere herberg *Jeruzalem* in de Steenstraat ⁽⁶⁾; op 1 november van datzelfde jaar verhuist men naar het voormalige Karmelietenklooster dat gedeeltelijk door de familie Van Crombrughe werd aangekocht ⁽⁷⁾. *D'arme werkscholen* had spoedig succes; dit hoeft niet te verbazen want

een vijfde van de Geraardsbergse bevolking was armlastig. Verder kwamen er nog bij een lagere school voor arme kinderen, een zondagsschool, een betalende school in 1819 en een kantschool (2 november 1818) die, ondergebracht in een gehuurd gedeelte van het ex-minimenklooster, geleid werd door twee zusters uit Aalst. Zijn moeder, Cecile Spitaels die kanthandelaarster was, zou tot haar overlijden in 1826 directrice van die kantschool zijn. Ook in Aalst sticht Van Crombrughe een kantschool, een zondagsschool "deels uit sociale bewogenheid, deels om de jonge mensen in deze moeilijke tijd onder de hoede te houden" ⁽⁸⁾. Om deze verschillende onderwijsinstellingen te leiden doet hij een beroep op leden van door hem in het leven geroepen congregaties, met name de *Broeders van de H. Jozef* (Geraardsbergen, 1 mei 1815) wat uitgroeide tot de *Congregatie der Jozefieten* ⁽⁹⁾, de zustercongregatie *Dochters van Maria en Jozef* (Aalst, 6 maart 1817, Coleta de Brandt), de *Zusters van Maria en Jozef* (Geraardsbergen, 1818), de *Zusters van de H. Jozef* (Brugge, 1830) en de *Dames van Maria* (Mechelen, 1838). Tijdens de volgende decennia werden door de zustercongregaties her en der in het Vlaamse land bijhuizen gesticht, zo in Moeskroen, Bellegem, Wakken, Oostende, Mesen, Watou, Sint-Baafs-Vijve, Blankenberge. Ook werden missiehuizen opgestart in Engeland, Californië en Kongo. In Geraardsbergen deden de Zusters van Maria en Jozef ook aan zieken- en bejaardenzorg. Tijdens de cholera-epidemie van 1849 (212 doden!)

⁽¹⁾ *Jezuitisch* moet hier niet worden begrepen als *dubbelhartig, doortrapt* zoals Van Dale het woord interpreteert (*Van Dale*, uitg. 1995, p. 1319), maar staat hier synoniem voor kwalitatief hoogstaand.

⁽²⁾ H. STRIJPENS, *op. cit.*, p. 31.

⁽³⁾ *Instruction pastorale sur le projet de la nouvelle constitution du Royaume des Pays-Bas en Adresse au Roi*.

⁽⁴⁾ Het kasteel van Gijzegem is enkele tientallen jaren geleden afgebroken. Het was alleszins reeds in 1959 verdwenen (Cfr. A. BOUSSE, *Oude geslachten uit het Land van Aalst: De Clippele*, Overdruk uit *Het land van Aalst*, jg. XI, 1959, nr. 6, p. 15).

⁽⁵⁾ H. STRIJPENS, *op. cit.*, p. 50.

⁽⁶⁾ Blijkens een akte verleden op 14 mei 1817 voor notaris De Clippele, verhuurde mej. Marie Vanderlinden, voor de duur van twee jaar, de herberg *Jeruzalem* aan Dominique van Wijmelbeke voor de prijs van 110 Brabantse florijnen per jaar, met mogelijkheid onder te verhuren aan Guillaume Vandenbossche en Jozef Vanderkinderen.

⁽⁷⁾ MARCEL J. VAN KERCKHOVEN c.j., *De Geschoeide Karmelieten in het 'Dal van Josaphat' te Geraardsbergen, 1466-1796*, s.l. (Geraardsbergen?), s.d. (1978?), p. 114.

⁽⁸⁾ H. STRIJPENS, *op. cit.*, p. 203.

maakten ze zich zeer verdienstelijk. De Jozefieten van hun kant stichtten "broederscholen" op het platteland (Roborst, Halle, Maldegem) en missies in Brazilië en Kongo. Ze bestuurden drie befaamde onderwijsinstututen: in Geraardsbergen, het Sint-Jozefsinstituut⁽²⁰⁾; in Melle, het College der Onbevleete Ontvangenis (in 1837 overgenomen van Van Wijmelbeke) en in Leuven (1842), het college van de H. Drievuldigheid. Van Crombrugge voerde hier de moderne humaniora in, naast de oude of klassieke humaniora. Ze richtten ook nog een Apostolische school op in Velm, het rusthuis in Wattripont, het noviciaat hier op de Oudenberg en het St. Georges College in Wegbridge (Eng.), Croydon (1869-1884).

Van meet af aan voert de clerus tijdens het Hollands bewind een hardnekkige oppositie tegen de gelijkstelling van de godsdiensten, zoals dit is opgenomen in de grondwet van 1814-1815. De verbanning van De Broglie in 1817 heeft deze houding nog verscherpt. Willem I wenst de oprichting van een nationale Kerk, los van Rome. De katholieke geestelijkheid eist een onafhankelijke Kerk onder het exclusief gezag van Rome (Ultramontanisme) die een bevoorrechte positie inneemt in de Staat (ondergeschiktheid van de Staat aan de Kerk in geestelijke en morele materies). De Kerk had een monopoliepositie op onderwijsgebied en zou die met hand en tand verdedigen. Als verlicht vorst wil Willem I vooral de uitbouw van een degelijk onderwijsnet onder staatscontrole.

Hij wil leraars en onderwijzers met een erkend diploma. Vele lagere zuster- en broederscholen worden niet erkend en moeten hun deuren sluiten zoals de Broederschool der Jozefieten, of worden alleen maar gedoogd zoals de school der Benedictessen van Hunnegem⁽²¹⁾.

Schooloorlog

Op 25 september 1816 valt de beslissing om drie universiteiten op te richten naast enkele athenea. Bovendien wordt het middelbaar onderwijs der colleges en kleinseminaries onder staatstoezicht geplaatst. De vestiging van een atheneum in Gent was uitgelopen op een boycot vanwege de geestelijkheid. Daarop werd, bij wijze van vergelding, het kleinseminarie Sint Barbara opgeheven⁽²²⁾. Van Crombrugge nam een voor een de gewezen leraars van het jezuïetencollege op in het college van Aalst. De Oost-Vlaamse gouverneur, graaf Philippe de Lens, beklagt zich herhaaldelijk bij minister Falck over de insubordinatie van het Aalsterse college en hij zou zelfs persoonlijk gezegd hebben tegen principaal Van Crombrugge "Je ferai fermer votre collège"⁽²³⁾, college dat doorging voor ultramontaans en pro-Frans. Op 14 juni 1825 worden de vrije middelbare onderwijsinstellingen afgeschaft omdat de leraars niet de vereiste graad bezitten, ook het college van Aalst hoort erbij. Op diezelfde datum wordt het Filosofisch College van Leuven opgericht. Op 13 december eist De Gerlache de vrije schoolkeuze op wat meteen het startsein werd voor een ware schooloorlog. Van Crombrugge, "de feitelijke bisschop

van Gent"⁽²⁴⁾ die nu te Gent woont, wordt de ziel van het verzet van clerus en adel. Hij had een sterke reputatie verworven als pedagoog en onderwijsspecialist, had stevige contacten met de katholieke adel (de Robiano, Vilain XIII, de Rodes, de Merode, e.a.) en kon rekenen op de sterke steun van de ultramontaanse clerus (vicaris-generaal Ambroise Goethals, president van het seminarie Aug. Rijkewaert, en de secretaris van het bisdom). Daarenboven had hij een klare kijk op de zaken en zou niet aarzelen met de liberaal-katholieken en zelfs met de liberalen scheep te gaan om de vrijheid in alles op te eisen. Ten slotte had hij een goede en vlotte pen. De regering had sommige leerboeken voorgeschreven welke door de protestantse vereniging *Tot nut van 't Algemeen* werden uitgekozen en verspreid. Van Crombrugge neemt het initiatief langs katholieke kant en richt een *Société Catholique* op die tot taak heeft degelijke leerboeken op te stellen en in te voeren. Zelf schreef hij enkele boeken voor de jeugd waarin hij zijn opvoedingsideaal "l'homme honnête et parfait chrétien" gestalte geeft. In 1821, *Manuel de la jeunesse chrétienne contenant des instructions, des prières et des pratiques propres à tous les âges et à toutes les conditions ; Manuel de l'éducation chrétienne ; De l'imitation de Jésus-Christ ; La pratique de l'oraison mentale ; L'étude des sciences. Règles à observer en formant sa bibliothèque*. In 1825, *Art épistolaire à l'usage de la jeunesse* en in 1831, *Règlement des professeurs* (practische gids voor priester-leraars). In Gent staat Van Crombrugge nu onvermoeibaar op de bres voor de vrijheid van godsdienst en onderwijs. Eind 1826 sticht hij, met

⁽¹⁹⁾ Congregatie der Jozefieten: in 1830 goedkeuring van de regel gevolgd door de bisschoppelijke erkenning; in 1863 congregatie van pauselijk recht maar pas in 1893 door Rome erkend als priestergemeenschap; sinds 1924 missiewerk in Brazilië en Belgisch-Kongo.

⁽²⁰⁾ Over het Sint-Jozefsinstituut zie desgewenst MARCEL J. VAN KERCKHOVEN, c.j., *Kroniek van het Sint-Jozefsinstituut Geraardsbergen (1817-1990)*, Leuven, 1992.

⁽²¹⁾ M. DE MEULEMEESTER, *Histoire du monastère des Bénédictines de Hunneghem à Grammont*, Brugge, 1912, p. 92-94.

⁽²²⁾ E. LAMBERTS, *Kerk en liberalisme in het Bisdom Gent 1821-1857*, Leuven, 1972, p. 8.

⁽²³⁾ H. STRIJPENS, *op. cit.*, p. 89.

⁽²⁴⁾ H. STRIJPENS, *op. cit.*, p. 74.

de financiële steun van de katholieke adel "aartsconservatieven en jeugdige dweepers" (25), de *Catholique des Pays-Bas*, de ultramontaanse spreekbuis van de adel en de bisschoppen, altijd tesamen in het obscurantisme. Van Crombrugghe had de statuten opgesteld en omringde zich met oud-leerlingen van Aalst of van St.-Acheul en van oud-leraars van Aalst. Hij beschikt over een eigen drukkerij en vestigt de kantoren van de krant in zijn eigen huis. Hij heeft het volste vertrouwen van Augustin Rijkewaert, secretaris van het bisdom; hij is bevriend met Sterckx, de vicaris-generaal van aartsbisschop De Méan, met mgr. Van Bommel, de bisschop van Luik, met de adviseur van de aartsbisschop, Charles van der Horst. "Nous étions bien éloignés... d'ériger en principes absolus les droits désignés sous le nom de libertés modernes. Nous voulons en user avec mesure", zegt hij (26), maar dit belet niet dat hij, in unionistische geest, samenwerkt met liberaal-katholieken en liberalen.

Begin 1827 laat referendaris Van Gert, secretaris van de directeur-generaal van het Ministerie van Onderwijs, een brochure verschijnen getiteld "Observations sur les libertés de l'Eglise en Belgique". Daarin werd aangetoond hoe de Belgische Kerk zich los van Rome heeft ontwikkeld. De repliek hierop "Réfutation des observations sur les libertés de l'Eglise en Belgique, par un catholique belge" was vooral het werk van Van Crombrugghe die de volledige onafhankelijkheid van de Kerk tegenover de Staat bepleitte (27) en het protestantse proselitisme van Willem I aanklaagde. Midden 1828 is de oprichting van het

unionisme, het monsterverbond van katholieken en liberalen verenigd rond het principe "liberté en tout" een feit. De liberale kranten vallen regering en koning aan, er volgen processen wegens persdelicten. De katholieken leggen de ene petitie, voor vrijheid van pers en onderwijs, na de andere aan. Koning Willem haalt bakzeil en geeft toe aan de eisen van de Kerk (28).

De internuntius, Francisio Capaccini vond de Belgische ultramontanen heethoofden en kleingeestige dweepers (29). Bij de ultieme pogingen om de houding van de pauselijk legaat (F. Cappacini) tegenover het Leuvense Collegium Philosophicum te wijzigen speelde Van Crombrugghe als adviseur, tussenpersoon en voornaamste informant een belangrijke doch minder bekende rol (30). Ten einde een unaniem standpunt te kunnen innemen en een gelijklopende gedragslijn ten overstaan van de regering uit te stippelen, belegt hij met vooraanstaanden van de traditionalistische adel en met ultramontaanse prominente geestelijken van het bisdom Gent vergaderingen in zijn buitenverblijf *Pausipone* (31) te Aalst-Mijlbeek. Op 10 februari 1829 werd J. Fr. van de Velde, deken van Lier, aangesteld tot bisschop van Gent. De bisschopszetel was acht jaar onbezet gebleven. De nieuwe bisschop neemt Van Crombrugghe, de onderwijsspecialist, tot persoonlijk raadgever, benoemt hem tot honorair kanunnik en tot lid van de bisschoppelijke raad en geeft hem uitgebreide volmachten. Volgens de gouverneur van Oost-Vlaanderen Van Doorn leek het erop dat Van

Crombrugghe de feitelijke bisschop was in Gent (32).

Maar de jonge, Franstalige liberalen blijven de grieventrommel roeren. Een petitie van november 1829 met driehonderdduizend handtekeningen eist de ministeriële verantwoordelijkheid, wil meer persvrijheid, het ontslag van de minister van Justitie Van Maanen, een evenredige verdeling van de hoge ambten. Van uit Frankrijk zweept een verbannen De Potter de gemoederen op en de economische crisis met als gevolg werkloosheid en prijsstijgingen, drijft de arme klassen naar verzet. De julirevolutie in Frankrijk (1830) legt de lont in het kruitvat. Franse revolutionaire agitators zijn zeer actief. Men kent de afloop: de opvoering van de opera van Auber, *De stomme van Portici*, in de Muntschouwburg te Brussel, op woensdag 25 augustus 1830, steekt het vuur aan de lont.

Affiches op de muren in Brussel hadden het voorspeld: "maandag vuurwerk; dinsdag verlichting; woensdag revolutie!". En toch was die revolutie voor iedereen in België en daarbuiten een verrassing (33). Even nadien volgen "les trois glorieuses": 11 september 1830: petitie voor personele scheiding tussen Noord en Zuid; Septemberdagen; 26 september: Voorlopig Bewind; 4 oktober: uitroepen van Belgische onafhankelijkheid.

Nationaal Congres

Een Nationaal Congres van tweehonderd leden, gekozen door dertigduizend (op zesenvertigduizend) bekwaamheids- en cijnskiezers zal een grondwet

(25) E. LAMBERTS, *op. cit.*, p. 34.

(26) C. PIRAERTS, *op. cit.*, p. 138.

(27) E. LAMBERTS, *op. cit.*, p. 16.

(28) Concordaat, intrekken der besluiten van juni 1825. – Koninklijke Besluiten van 20 juli 1829, 2 oktober 1829 en 2 januari 1830.

(29) E. LAMBERTS, *op. cit.*, p. 48.

(30) G. C. GARCIA, in NBW 9, 1981, kol. 169-178.

(31) Van Crombrugghe verkocht dit buitenverblijf in 1833 aan de jezuïeten die hij twee jaar voordien in het Aalsterse college had geplaatst. In 1959 werd dit 19de-eeuwse kasteeltje verkocht aan de parochiale werken. Vervolgens werd het gesloopt om plaats te ruimen voor een PMS-centrum en het "Beukenhof".

(32) E. LAMBERTS, *op. cit.*, p. 53.

(33) Graaf L. DE LICHTERVELDE, *Le Congres national de 1830*, Brussel, 1922, p. 6.

opstellen.

Constant van Crombrugghe wordt te Aalst verkozen met 419 stemmen van 695 kiezers. Hij was een van de negen Vlaamse priesterscongresleden in spe. Aartsbisschop De Méan die vreesde dat al te sterke politieke bedrijvigheid de clerus in diskrediet zou brengen, eist het ontslag van vijf of zes priesters. Maar Van Crombrugghe die van zijn bisschop vrijheid van handelen had gekregen, gaat naar Mechelen zijn standpunt verdedigen en krijgt van de bisschoppelijke raad toestemming te zetelen.

Het moet gezegd dat hij zijn kandidatuur te Aalst ten dele te danken had aan het feit dat zijn oom, Joseph Spitaels-Verhaeghe, zich had teruggetrokken. Priester Pierre De Ram (1794-1865), van 1826 tot 1830 secretaris en archivaris op het aartsbisdom, had in november 1830 een brochure geschreven waarin de Kerk volledige vrijheid eiste en geen enkele inmenging van staatswege in kerkelijke zaken werd geduld. Niettemin werden staatstoelagen en bezoldiging van de clerus geëist. Een brief van aartsbisschop De Méan, opgesteld door vicaris-generaal Sterckx en gereviseerd onder toezicht van vijf invloedrijke congresleden onder wie Van Crombrugghe, waarin waarborgen in die zin voor de Kerk werden opgeëist, werd op 13 november 1830 op het Nationaal Congres voorgelezen.

In december 1830 komt het onderwijs aan de orde in het Nationaal Congres. Van Crombrugghe, op onderwijsgebied het meest invloedrijke congreslid, slaagt erin voor het katholiek onderwijs volledige vrijheid te bekomen zonder enige inmenging van een openbaar bestuur. Op 24 december houdt hij er

een opgemerkte "historische" tussenkomst waarna bij stemming de vrijheid van onderwijs wordt opgenomen in de grondwet, het huidige artikel 17. Hij is zich zeer goed bewust van het uitzonderlijk belang van dit artikel wat blijkt uit zijn commentaren ter zake ⁽³⁴⁾. Als beloning voor dit succes benoemt mgr. Van de Velde hem op 20 december 1830 tot synodaal examiner, titelvoerend kanunnik en directeur van het katholiek onderwijs in beide Vlaanderen. Het zo-even vernoemde artikel 17 van de grondwet zou voor vele jaren de suprematie van het katholiek onderwijs veilig stellen. Telkens de Staat een eigen onderwijs met eigen middelen wou uitbouwen zou een echte schooloorlog doen ontstaan, ontketend door de geestelijkheid. Dit was het geval in 1850, 1878 en 1954.

Aan de bevoorrechte positie van de Kerk in de Staat en aan het onderwijsmonopolie was van Crombrugghe fanatiek gehecht; hij duldde geen enkele vrije mening van andersdenkenden. Zijn ex-medewerker aan *Le Catholique des Pays-Bas*, Adolphe Bartels, typeerde hem als "*élément rétrograde, (...) homme des préséances et des inégalités sociales, antagoniste déclaré des institutions libérales, depuis le nouvel ordre des choses*" ⁽³⁵⁾.

Ultramontanen

De *Catholique des Pays-Bas* was op 4 oktober 1830 van naam veranderd en heette voortaan *Journal des Flandres*. Het blad ging nu een meer volkse koers varen onder invloed van Lamennais ⁽³⁶⁾. De volgelingen van Lamennais of liberaal-katholieken onder wie gewezen medewerkers uit Aalst, waren voorstander van de scheiding tussen Kerk en Staat doch sloten

overlevering en kerkelijk gezag (Rome) toch niet uit en behielden als geloofsinstrument "le sens commun", het gezond verstand, en de universele aanvaarding van het menselijk geslacht. In zijn encycliek *Mirari vos* van 15 augustus 1832 veroordeelde paus Gregorius XVI scherp het menaïssisme, liberalisme, gallicanisme.

Op 16 juni 1832 werd het dagblad *L'Union* gesticht. De redactie bestond uit vroegere medewerkers van Lamennais' *L'Avenir*. Van Crombrugghe had één aandeel van de honderd gekocht, Charles Vilain XIII kocht er vijf. De Kerk trok zich nu obstinaat terug in haar ultramontaanse en conservatieve stellingen, dit wil zeggen het aanvaarden van de Kerk als noodzakelijk en onbetwist moreel gezag, één en verenigd en onfeilbaar. Dit hield in dat in geloofszaken en geestelijke en morele aangelegenheden de Staat volledig onderworpen diende te zijn aan de Kerk.

Reeds voor de publicatie van de encycliek was Van Crombrugghe een verwoed tegenstander van de progressisten. Nu is hij medewerker van Ryckewaert in de ultramontaanse *Mémorial du clergé* van mei 1833 tot januari 1834 tegen de *Journal des Flandres*. Ook bij de oprichting van de *Constitutionnel des Flandres* op 17 september 1834 was hij betrokken. Niet te verwonderen want het was door en door ultramontaans en werd gesteund door de ultraconservatieve en reactionaire Vlaamse adel. *L'Antagoniste prononcé des institutions libérales* had ter gelegenheid van het wetsvoorstel van de liberalen Séron en Robaulx voor uitbouw van het onderwijsnet van de Staat (1831) onophoudelijk en niet altijd met de nodige ernst betoogd dat er geen rijksonderwijs nodig was ⁽³⁷⁾. Van Crombrugghe, de toegewijde

⁽³⁴⁾ Zie C. VAN CROMBRUGGHE, 1830. *Remarques sur le Congrès*, in H. STRIJPENS, op. cit., p. 170-173.

⁽³⁵⁾ A. BARTELS, *Documents historiques sur la révolution Belge*, p. 258.

⁽³⁶⁾ Félicité Robert de Lamennais (1782-1854): Frans religieus en politiek schrijver met grote invloed op het intellectuele klimaat uit de 19de eeuw.

⁽³⁷⁾ A. BARTELS, op. cit., p. 256.

vertrouwensman van bisschop Van de Velde, had deze laatste er in 1833 toe bewogen het Sint-Barbaracollege aan de jezuïeten te geven.

Bisschop Van de Velde was oud en ziek geworden. Secretaris Raepsaet speelde toen de eerste viool aan het bisdom. De bisschop stierf op 7 augustus 1838 en voor de opvolging zou een verwoede strijd worden geleverd en niet alleen achter de schermen. Aan ultramontaanse zijde waren Van Crombrugge en Pycke de ten Aerden (1789-1847) de voornaamste pretendentes. Hun benoeming kon echter geen genade vinden in de ogen van de liberaal-katholieken die Charles de Decker voorstelden⁽³⁸⁾. Reeds in mei 1837 had kanunnik Raepsaet gerapporteerd aan mgr. Fornari, de nieuwe pauselijk nuntius: "*Un nouveau pasteur sera bien accueilli et respecté, à condition que vous ne nommiez pas Pycke ou Van Crombrugge, détestés par la masse du clergé et du peuple et que mgr. Van de Velde lui-même n'apprécie pas*"⁽³⁹⁾.

Eind juli 1838 was de benoeming van L.J. Delebecque, seminarie-president te Brugge, een feit. Eerder al, in 1834 had Van Crombrugge ontslag genomen uit de diocesane raad, wat wees op interne geschillen in de omgeving van de bisschop, maar hij keerde in september 1838 terug. Hij zetelde nog wel in de zeven leden tellende bisschoppelijke raad die nu einde 1838 afgeschafte werd. In de plaats kwam een raad van synodale examinatoren, samengesteld uit negen kanunniken onder wie Van Crombrugge. Hij maakte sinds 1830 als kanunnik ook deel uit van het Kapittel.

In 1839 werd bisschop Delebecque in een perscampagne geleid door de *Journal des Flandres* en *De Vaderlander*, aangevallen. Men trok zijn vaderlandsliefde en zijn loyalisme tegenover onze constitutionele

Doodsprentje van kanunnik Van Crombrugge.

vrijheden in twijfel. In wezen ging het om een conflict tussen ultramontanen rond de bisschop, die de scheiding tussen Kerk en Staat afwezen, en liberaal-katholieken.

Onderwijs

De wet van 23 september 1842, de eerste wet over de organisatie van het lager onderwijs, erkende het beginsel zeggende dat de godsdienst het hele onderwijs dient te doordrenken⁽⁴⁰⁾. Een triomf voor Van Crombrugge! Men ging hier nog verder dan artikel 17 van de grondwet want de onderwijswet van 1842 had tot resultaat dat de Kerk beslag legde op de openbare school⁽⁴¹⁾. Maar weldra zou de euforie worden getemperd... Met de oprichting op 14 juni 1846 van een liberale partij was aan het unionisme een einde gekomen. Na

de verkiezingen van 8 juni 1847 kwam de liberale regering Rogier aan het bewind. Deze regering nam initiatieven op het vlak van de organisatie van het onderwijs. De organieke wet op het middelbaar onderwijs (1 juni 1850) waarbij het Rijk tien athenea en vijftig middelbare scholen zou mogen oprichten, waarbij de bisschoppen de controle op leraars en boeken verloren evenals het aanstellingsrecht, en waarbij de bisschoppelijke colleges geen regeringssubsidies kregen, lokte hevig verzet uit van de bisschoppen, de paus en de katholieken. Van nu af aan zouden de bisschoppen de staatscholen blijven veroordelen en zouden katholieke gemeentebesturen de vrije scholen op alle manieren begunstigen en staatscholen boycotten. In Geraardsbergen speelde het katholieke stadsbestuur het

⁽³⁸⁾ E. LAMBERTS, *op. cit.*, p. 220.

⁽³⁹⁾ H. HAAG, *Les origines du catholicisme libéral en Belgique 1789-1939*, Leuven, 1950..

⁽⁴⁰⁾ TH. LUYCKX, *Politieke geschiedenis van België*, 3de druk, Brussel, 1973, p. 89.

⁽⁴¹⁾ E. LAMBERTS, *op. cit.*, p. 279.

⁽⁴²⁾ Voor de geschiedenis van het rijksonderwijs in Geraardsbergen, zie F. DE CHOU, *100 jaar officieel onderwijs in Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1980.

Stadscollege in de handen van het bisdom ⁽⁴²⁾.

Samen met de andere kanunniken kwam Van Crombrugghe in conflict met de bisschop in verband met het schandaal Morel, een interne benoemingszaak, in november 1845. In die jaren hield Van Crombrugghe zich intens bezig met zijn Congregatie der Jozefieten en met haar onderwijsinstellingen. Hij propageerde de zogenaamde moderne humaniora steunende op economische en wetenschappelijke vakken. Maar de wet van 1857 op de academische graden verplichtte hem het traditionele Latijn-Grieks onderwijs over te nemen.

Ontgraving van het stoffelijk overschot van kanunnik Van Crombrugghe in 1933 te Gentbrugge.

Het einde

In 1858, tijdens de Sacramentsprocessie, werd kanunnik Van Crombrugghe door een zonnesteek getroffen ⁽⁴³⁾, wat voor de nodige nasleep zorgde want sindsdien leed hij veel. Toen zijn gezondheidstoestand echt problematisch werd, schonk hij, in 1864 aan de Jozefieten de kapel van de Oudenberg. Deze was op 4 juli 1807 door zijn vader Ghislain van Crombrugghe aangekocht van Emmanuel Rens die ze als nationaal goed ⁽⁴⁴⁾ had verworven. Die gezondheidstoestand was inmiddels inderdaad bar slecht geworden: verschrikkelijke zenuwpijn, gezichtsproblemen, moeilijke spijsvertering. Op woensdag 29 november 1865 ontving hij de laatste sacramenten in aanwezigheid van de bisschop die hij verraste met de woorden: "Ik wist niet dat sterven zo zoet was, als men enig goed op aarde heeft verricht" ⁽⁴⁵⁾. Twee dagen nadien, op 1 december 1865 verloor de dood hem uit dit lijden. Zijn stoffelijk overschot werd bijgezet in de familiegrafkelder op een kerkhof in Sint-Amandsberg. Bij de sluiting en ontruiming van

De Algemeen Overste der Paters Jozefieten heeft de eer

..... uit te nodigen

op het plechtig overbrengen van de stoffelijke overblijfselen van den ZEER EERW. HEER KANUNNIK C. VAN CROMBRUGGHE, Deken van het Kapittel der Kathedraal van Gent en Stichter van de Congregatie der Paters Jozefieten, der Dames van Maria, der Zusters van Sint-Jozef. en der Zusters van Maria-Jozef.

WOENSDAG 4 AUGUSTUS: Te 10 u. 30. Plechtige Dienst, bijgewoond door zijne Exc. Mgr COPPIETERS, Bisschop van Gent.

Na het Evangelie; lofreden uitgesproken door Z. E. P. Theodoor. C.J.

Na den Dienst: bijzetten van het lichaam in het matsoleum binnen de kerk. In het eeresalon worden de herinneringsvoorwerpen van den Geëerden Stichter ten toon gesteld.

Van 8 tot 10 u. kunnen de leden der kloostergemeenten en de bloedverwanten in de kapittelzaal het lichaam komen begroeten.

De Algemeen Overste,

Geeraardsbergen, St-Jozefsgesticht, 15 Juni 1934.

De overbrenging van het stoffelijk overschot van kanunnik Van Crombrugghe ging gepaard met passende luister (Privéarchief).

deze begraafplaats in 1886, werden de stoffelijke resten overgebracht naar de grafkelder der familie Van Wijmelbeke-De la Croix in Gentbrugge. Op 4 juli 1933 werd de lijkstoot ontgraven en op 5 januari 1934 naar Geeraardsbergen overgebracht. Op

1 augustus 1934 werden de resten plechtig bijgezet in een nieuw praalgraf in de rechter zijbeuk van de kerk der Jozefieten. Aan deze gebeurtenis werd passende ruchtbaarheid gegeven en ze werd afgesloten met een feestmaal voor tweehonderd vijftig genodigden ⁽⁴⁶⁾.

⁽⁴³⁾ Folder uitgegeven door Pater Overste van het Sint-Jozefsinstituut in maart 1960. (Privéarchief)

⁽⁴⁴⁾ Nationaal goed staat tegenover *patrimonieel goed*. Door de Franse bezetter werd beslag gelegd op eigendommen die aan kloosters toebehoorden, vandaar de uitdrukking "nationaal goed", dit is genationaliseerd goed, in de volksmond "zwart goed" genoemd.

⁽⁴⁵⁾ Zie voetnoot 43.

⁽⁴⁶⁾ L. H. DE KORT, *Constant Willem van Crombrugghe*, Melle, 1965, p. 129

Het praalgraf van kanunnik Van Crombrugghe in de kerk van de Jozefieten te Geraardsbergen.

Het mausoleum is uitgevoerd naar ontwerp en plan van kanunnik Lemaire, hoogleraar aan de Leuvense universiteit. Het marmeren gedeelte is van de gebroeders M. en G. Vits uit Melle, de zes bronzen bas-reliëfs op de zijkanten zijn voortreffelijk werk van medaillist Floris De Cuypere uit Antwerpen; het hoofdwerk ten slotte, de liggende beeldenaar in brons van Constant van Crombrugghe, in ornaat van kanunnik, is van de Brusselse beeldhouwer Henri Holemans. Dadelijk na de opgraving ontstond een beweging om de Zaligverklaring te bekomen van Constant van Crombrugghe.

Slotbeschouwingen

Kanunnik Van Crombrugghe was niet alleen een man van initiatief maar ook een man van de daad. Zo liet hij zich niet onbetuigd tijdens de revolutiedagen van september 1830 en hij werd hiervoor onderscheiden met het IJzerkruis⁽⁴⁷⁾. Hij was

een man van grote vroomheid en diep geloof, een waardig priester, een sociaalvoelend mens en een welmenend pedagoog. Hij was hoffelijk, nederig, bescheiden, hulpvaardig, vrijgevig. Hierover getuigen onder meer mgr. C. Pieraerts en Ad. Desmet c.j.⁽⁴⁹⁾ in hun levensbeschrijving van kanunnik C. van Crombrugghe⁽⁵⁰⁾, welke ze aanvatten met de woorden:

"J'entreprends d'écrire la vie d'un homme de bien, (...) d'un infatigable travailleur au service de l'éducation chrétienne, d'un prêtre exemplaire..."

In de ogen van zijn ideologische en politieke tegenstanders was hij te rechtlijnig orthodox, kortzichtig ultramontaans, star fanatiek katholiek, niet bereid tot compromis, behept met een ancien régime visie over Kerk en maatschappij. Hij dulde geen enkele vrije mening van andersdenkenden. Zijn ex-medewerker aan *Le Catholique des Pays-Bas*, Adolphe Bartels, typeerde hem als *"élément rétrograde, (...)"*

homme des préséances et des inégalités sociales, antagoniste déclaré des institutions libérales, depuis le nouvel ordre des choses"⁽⁵¹⁾.

Langs zijn artikels in *Le Catholique des Pays-Bas* heeft hij het verzet tegen Willem I versterkt.

Aan de bevoorrechte positie van de Kerk in de Staat en aan het katholiek onderwijsmonopolie was van Crombrugghe fanatiek gehecht. Hij ligt aan de basis van de verbluffende groei van het katholiek onderwijs in ons land.

Bibliografie

- Chr. DE GEETER, *Opvoeding en onderwijs bij Constant van Crombrugghe*, Thesis KU Leuven, 1971.
- L.H. DE KORT, c.j., *Constant Willem van Crombrugghe. Priester. Pedagoog. Ordestichter*, Melle, 1965.
- M. DE VROEDE, *De pedagogische opleiding van de Jozefieten 1817-1851*, in *Tijdschrift voor Opvoedkunde*, jg. 14, nr. 6, 1968.
- M. DE VROEDE, *Van schoolmeester tot onderwijzer*, Leuven, 1970.
- G.C. GARCIA, *Constant Guillaume van Crombrugghe: the response of a christian educator in the historical context of the 19th century*, proefschrift KU Leuven, 1980.
- G.C. GARCIA, *Constant G. van Crombrugghe*, in *Nationaal biografisch woordenboek*, dl. 9, kol. 169-178.
- Henri HAAG, *Les origines du catholicisme libéral en Belgique 1789-1839*, Leuven, 1950.
- Em. LAMBERTS, *Kerk en Liberalisme in het bisdom Gent 1821-1857*, Leuven, 1972.
- C. PIERAERTS & Ad. DESMET, c.j., *Vie et oeuvres du chanoine Constant van Crombrugghe*, Brussel, 1937.
- V. SCHOBGENS & W. VAN HILLE, *Descendance de J.B. Spitaels*, Brugge, 1958, p. 139-143, 147-149.
- H. STRIJPENS, *Oost-Vlaanderen: Bouwheer van de Staat België. Van Crombrugghe en het Sint-Jozefcollege te Aalst*, 1981.
- Marcel J. VAN KERCKHOVEN c.j., *Noemenswaardige mannen en vrouwen uit het rijke verleden van Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1977.
- VAN WEDDINGEN, *Notice biographique sur le chanoine Van Crombrugghe*, in *Revue Catholique*, 1866.

⁽⁴⁷⁾ Een aflat is een soort "premie" die aan een gebed kan worden verbonden en betekent de kwijtschelding van straffen.

⁽⁴⁸⁾ M. VAN TRIMPONT, *De Geraardsbergse 'Garde Civique' of Burgerwacht (1795-1920)*, Geraardsbergen, 1997, p. 29-30. Het IJzerkruis werd ingesteld bij wet van 8 oktober 1833 *"houdende inrigting van eene Yzere Kruys (Croix de fer), opte dragen aen burgers die bewys hebben gegeven van voortreffelyke heldendaden in de gevechten onderstaen voor de nationale onafhankelykheyt, of uytstekende diensten hebben gedaen aen het land"*

⁽⁴⁹⁾ De afkorting c.j. staat voor *Congregatio Josephi*, d.i. 'de congregatie van Jozef', m.a.w. een Jozefiet. Niet te verwarren met de afkorting s.j. wat staat voor *Societas Jesu*, d.i. 'de sociëteit van Jezus', m.a.w. een Jezuïet.

⁽⁵⁰⁾ *Vie et oeuvres du chanoine Constant van Crombrugghe*, Brussel, 1937.

⁽⁵¹⁾ A. BARTELS, *op. cit.*, p. 258.